

โครงการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงบูรณาการที่ยั่งยืนในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง มีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ ศักยภาพในระดับชาติ การพยากรณ์ขนาดของตลาดการท่องเที่ยวในอนาคต ตลอดจนการบริหารจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวในระดับชุมชน โดยมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การบริหารจัดการท่องเที่ยวในระดับชาติและชุมชนระหว่างนักวิจัยของประเทศไทย โดยในระยะที่ 1 จะเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งประกอบด้วยสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) กัมพูชา และประเทศไทย โดยมุ่งหวังว่าข้อค้นพบจากการศึกษาจะเป็นประโยชน์ด้านการวางนโยบายสำหรับการท่องเที่ยวของทั้งสามประเทศ และยังสามารถส่งเสริมศักยภาพการวิจัยและการสร้างนโยบายสาธารณะของบุคลากรในองค์กร ส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวอีกด้วย

ความสงบสุขในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงทำให้ความหวังที่จะบูรณาการเอาการท่องเที่ยวของทั้งสามประเทศรวมเข้าด้วยกันในรูปแบบจุดหมายปลายทางเดียว (Single Tourism Destination) แล้วทำการตลาดร่วมกันนั้นมีความเป็นไปได้ และด้วยการตระหนักถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นร่วมกันจากการท่องเที่ยว ทำให้การก่อสร้างเส้นทางเชื่อมโยงภายในภูมิภาค (เส้นทาง R1 - R10) ได้เริ่มขึ้น ซึ่งเป็นสัญญาณที่ดีของการเริ่มต้นพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกัน นอกจากนี้ แผนการขจัดอุปสรรคต่างๆ เช่น การออกวีซ่า ณ จุดผ่านแดน (Visa on Arrival) ให้แก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจากประเทศเพื่อนบ้าน หรือการพัฒนาจนเป็น Visa Free Zone ทั้งภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ตลอดจนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นคู่ระหว่างประเทศเพื่อนบ้านซึ่งอยู่ในระยะทางที่เดินทางไปถึงกันได้สะดวก บรรยากาศการท่องเที่ยวที่ดีขึ้นในภูมิภาคเช่นนี้ ไม่เพียงแต่จะนำความเจริญทางด้านเศรษฐกิจมาให้ ยังจะช่วยกระชับความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศเพื่อนบ้านให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

การศึกษาในโครงการนี้แบ่งออกได้เป็น 6 ส่วน ดังนี้ คือ

1. ความสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง
2. สถานภาพการท่องเที่ยว พฤติกรรมการท่องเที่ยว และการพยากรณ์แนวโน้มของการท่องเที่ยว
3. การวิเคราะห์ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบด้านการท่องเที่ยว (Comparative Advantage Ratio : CAR)

4. การวิเคราะห์ผลกระทบของโรคซาร์ส (SARs) ที่มีต่อการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจโดยรวม
5. การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง
6. การท่องเที่ยวเกี่ยวกับการกระจายรายได้ในชุมชน

ผลของการศึกษาในแต่ละส่วนมีดังต่อไปนี้

1. ความสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

ปัจจัยที่สำคัญต่อการท่องเที่ยวในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ได้แก่ สาธารณูปโภค พื้นฐานเส้นทางคมนาคม ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของท่าอากาศยานนานาชาติในแต่ละประเทศ ซึ่งประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวได้มากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อท่าอากาศยานนานาชาติกรุงเทพฯ แห่งที่ 2 (ท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ) สร้างแล้วเสร็จ ในการคมนาคมทางน้ำมีแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำนานาชาติสายหลักในด้านการค้าและการท่องเที่ยว และยังมีเส้นทางคมนาคมระหว่างประเทศทางบก เส้นทาง R1 - R10 และมีจุดผ่านแดนเพื่ออำนวยความสะดวก ในการเดินทางระหว่างประเทศของ สปป.ลาว - กัมพูชา 1 จุด กัมพูชา - ไทย 6 จุด และ สปป.ลาว - ไทย อีก 13 จุด

แหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวจากทั่วโลกของภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงคือแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม (Heritage Site) ซึ่งหลายแห่งได้รับการยกย่องจาก UNESCO ให้เป็นมรดกโลก อาทิ นครวัด ในเสียมเรียบ กัมพูชา เมืองหลวงพระบาง ใน สปป.ลาว กรุงศรีอยุธยาและสุโขทัย ในประเทศไทย

นอกจากนี้ ประเทศไทย สปป.ลาว และกัมพูชายังได้ร่วมกันประชาสัมพันธ์ 'สามเหลี่ยมมรกต' เพื่อมุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของสามประเทศร่วมกัน

2. สถานภาพการท่องเที่ยว พฤติกรรมการท่องเที่ยว และการพยากรณ์แนวโน้มของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญของประเทศในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง คือ ไทย สปป.ลาว และกัมพูชา โดยรายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศไทยและ สปป.ลาว มีมูลค่ามากกว่ามูลค่าสินค้าส่งออกอันดับหนึ่งของประเทศนั้น รายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศไทย (323,484 ล้านบาท หรือ 7,530 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ) ในปี พ.ศ. 2545 ซึ่งมากกว่ามูลค่าการส่งออกเครื่องคอมพิวเตอร์ อุปกรณ์และ ส่วนประกอบ (313,153 ล้านบาท หรือ 7,290 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ) ในปีเดียวกัน ในขณะที่รายได้จากการท่องเที่ยวของ สปป.ลาว ก็ก้าวขึ้นมาเป็นรายได้อันดับหนึ่งของประเทศเมื่อมีมูลค่า 97 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี พ.ศ. 2542 ซึ่งมากกว่ามูลค่าการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มอันเป็นสินค้า ส่งออกอันดับหนึ่งที่มีมูลค่า

76.5 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ส่วนกัมพูชาแม้ว่ารายได้จากการท่องเที่ยวในปี พ.ศ. 2545 ซึ่งมีมูลค่า 576 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ จะยังไม่มากไปกว่ามูลค่าของสินค้าส่งออกอันดับหนึ่ง คือ สิ่งทอ และเครื่องนุ่งห่มซึ่งมีมูลค่า 1,380 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ แต่รายได้จากการท่องเที่ยว ก็เป็นแหล่งรายได้ที่มีสัดส่วนมากถึงร้อยละ 20 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมเบื้องต้นภายในประเทศ (GDP)

การท่องเที่ยวของประเทศไทยยังคงพึ่งพานักท่องเที่ยวจากเอเชียตะวันออกเฉียงและทวีปยุโรปเป็นหลัก โดยนักท่องเที่ยวจากตลาดดังกล่าว ระหว่างปี พ.ศ. 2542-2546 คิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 61 และร้อยละ 23 ตามลำดับ ในขณะที่ สปป.ลาว พึ่งพิงนักท่องเที่ยวจากอาเซียนและยุโรปเป็นหลัก โดยคิดเป็นร้อยละ 70 และ 13 ตามลำดับ ส่วนกัมพูชานั้น มีสัดส่วนนักท่องเที่ยวจากเอเชียและโอเชียเนียมากเป็นอันดับหนึ่ง (ร้อยละ 27) รองลงมาคือ ยุโรป (ร้อยละ 17) แต่มีนักท่องเที่ยวอีกจำนวนหนึ่งที่ไม่สามารถจำแนกได้ (ร้อยละ 30) ซึ่งกลุ่มนี้เป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาถึงท่าอากาศยานนานาชาติพนมเปญจากเลียมเรียบด้วยสายการบินภายในกัมพูชา

การขยายตัวของจำนวนนักท่องเที่ยวตั้งแต่ปี พ.ศ.2536 เป็นต้นมา ยังถือได้ว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ดี แม้ว่าจะมีบางช่วงที่เกิดวิกฤตการณ์โรคซาร์ส (มีนาคม - มิถุนายน พ.ศ. 2546) และโรคไข้หวัดนก (กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547) แต่จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเยือนประเทศไทยก็ยังขยายตัวได้ ประมาณร้อยละ 5.91 ต่อปี สปป.ลาว ร้อยละ 24.82 ต่อปี และกัมพูชา ร้อยละ 21.14 ต่อปี

นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในกัมพูชามีค่าใช้จ่ายต่อคนต่อวันมากที่สุด คือประมาณ 89.74 ดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี พ.ศ. 2545 ในขณะที่นักท่องเที่ยวในประเทศไทยใช้จ่ายคนละ 86.22 ดอลลาร์สหรัฐฯ ต่อวัน ในปี พ.ศ. 2546 และใน สปป.ลาว นักท่องเที่ยวจะมีค่าใช้จ่ายในวันหนึ่ง ประมาณคนละ 60 ดอลลาร์สหรัฐฯ

สัดส่วนของค่าใช้จ่ายของการท่องเที่ยวในสามประเทศในปี พ.ศ. 2546 มีความแตกต่างกัน โดยในประเทศไทยนักท่องเที่ยวใช้จ่ายในเรื่องซื้อของที่ระลึกเป็นสัดส่วนมากที่สุด โดยคิดเป็นร้อยละ 27 รองลงมาคือค่าที่พัก ร้อยละ 26.9 ส่วนใน สปป.ลาว นักท่องเที่ยวจะต้องใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมากกับเรื่องการเดินทางภายในประเทศ โดยคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 30 รองลงมาคือค่าอาหารและเครื่องดื่ม ร้อยละ 26 ในขณะที่ค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวในกัมพูชากลับตกอยู่กับค่าที่พักมากที่สุดถึงร้อยละ 31 รองลงมาเป็นค่าใช้จ่ายด้านอาหารและเครื่องดื่ม อีกร้อยละ 28

นักท่องเที่ยวที่มาเยือนประเทศไทยจะมีวันพักเฉลี่ยนานที่สุด คือมีวันพักเฉลี่ยประมาณ 8.2 วันในปี พ.ศ. 2546 รองลงมาคือ สปป.ลาว ที่มีวันพักเฉลี่ยประมาณ 6 วัน และในลำดับสุดท้ายคือกัมพูชา มีวันพักเฉลี่ยประมาณ 5.5 วัน

ในบรรดานักท่องเที่ยวจากภูมิภาคต่างๆ ที่เข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย แต่ละภูมิภาค ก็มีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน คือ นักท่องเที่ยวจากยุโรปจะใช้จ่ายต่อวันในด้านต่างๆ ค่อนข้างน้อยกว่านักท่องเที่ยวจากชาติอื่นๆ แต่กลับพักอยู่ในประเทศไทยนานที่สุด (13.57 วัน) นักท่องเที่ยวจากทวีปอเมริกาจะให้ความสำคัญกับการใช้จ่ายด้านที่พัก การเลือกสรรพาหนะในการเดินทางภายในประเทศและการบริการนำเที่ยวภายในประเทศที่มีคุณภาพดี นักท่องเที่ยวจากอาเซียนและเอเชียตะวันออกจะมีพฤติกรรม ที่ใกล้เคียงกัน คือ การมาท่องเที่ยวเพื่อความบันเทิง การรับประทานอาหาร และการซื้อสินค้าและของที่ระลึก ส่วนนักท่องเที่ยวจากตะวันออกกลางและจากแอฟริกาจะเน้นการซื้อสินค้าและของที่ระลึกเป็นหลัก แต่ในบรรดานักท่องเที่ยวทั้งหมด นักท่องเที่ยวจากเอเชียใต้เป็นกลุ่มที่ใช้จ่ายเงินต่อคนต่อวันมากที่สุด (4,187 บาท) โดยเป็นกลุ่มที่ซื้อสินค้าและของที่ระลึกเป็นเงินมากที่สุดด้วย (1,610 บาทต่อคนต่อวัน)

แนวโน้มของจำนวนนักท่องเที่ยวในอนาคตระหว่างปี พ.ศ. 2547 - 2551 เมื่อทำการวิเคราะห์ด้วยแบบจำลอง Time trend และ ARIMA พบว่านักท่องเที่ยวโดยรวมจะมีจำนวนเพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยในประเทศไทยจะมีอัตราการขยายตัวระหว่างร้อยละ 3.62 ถึงร้อยละ 10.61 เมื่อคำนวณด้วย Time trend และ ARIMA ตามลำดับ สปป.ลาว จะมีอัตราการขยายตัวประมาณร้อยละ 6.55 ต่อปี และกัมพูชาจะมีอัตราการขยายตัวประมาณร้อยละ 23.78 ต่อปี ซึ่งจำนวนนักท่องเที่ยวรวมในปี พ.ศ. 2551 ในประเทศไทยจะมีจำนวนระหว่าง 12 - 20 ล้านคน สปป.ลาวประมาณ 1 ล้านคน และกัมพูชา 1.8 ประมาณล้านคน

กลุ่มนักท่องเที่ยวที่จะมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นคือนักท่องเที่ยวจากจีน โดยเชื่อกันว่าในอีก 5 ปีข้างหน้า จีนจะเป็นผู้ส่งออกนักท่องเที่ยวที่มากที่สุดในโลก ในขณะเดียวกันก็จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีผู้เดินทางไปเยือนมากที่สุดในโลกเช่นกัน และคาดว่าจะมีนักท่องเที่ยวจากจีนจำนวนประมาณร้อยละ 5 ของประชากรจีนเดินทางออกไปเที่ยวต่างประเทศ จากการศึกษาพบว่านักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ เมื่อคำนวณด้วยเส้นแนวโน้ม (Time trend) จะมีอัตราการขยายตัวระหว่างปี พ.ศ. 2547 - 2551 ในประเทศไทยและสปป.ลาวประมาณร้อยละ 6 และประมาณร้อยละ 16 สำหรับกัมพูชา ทั้งนี้คาดว่าจะมีนักท่องเที่ยวจีนเพิ่มเป็นประมาณ 1.1 ล้านคนในปี พ.ศ. 2551 ในประเทศไทย ส่วนในสปป.ลาว และกัมพูชานั้น คาดว่าจะมีนักท่องเที่ยวจีนจำนวนประมาณ 35,000 และ 65,000 คนในปีเดียวกัน ตามลำดับ

3. การวิเคราะห์ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบด้านการท่องเที่ยว (Comparative Advantage Ratio : CAR)

การวิเคราะห์ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบด้านการท่องเที่ยว มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบศักยภาพในการท่องเที่ยวของประเทศที่สนใจกับประเทศกลุ่มหนึ่ง ซึ่งในการศึกษานี้ได้ทำการเปรียบเทียบศักยภาพประเทศไทย สปป.ลาว และกัมพูชา ในตลาดเอเชียแปซิฟิก ซึ่งหากพบว่าค่าดัชนีของประเทศที่สนใจมีค่ามากกว่า 1 ก็ จะหมายความว่าประเทศนั้นมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในด้านการท่องเที่ยว มากกว่าประเทศในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกทั้งหมด ในทางตรงกันข้ามหากค่าดัชนีมีค่าน้อยกว่า 1 ก็ จะหมายถึงประเทศนั้นไม่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ

การศึกษาครั้งนี้ได้แยกวิเคราะห์เป็นรายตลาดเพื่อให้เห็นภาพที่ละเอียดว่าประเทศในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง จะมีความได้เปรียบในการรองรับนักท่องเที่ยวจากชาติใดบ้าง ซึ่งผลการวิเคราะห์ในปี พ.ศ. 2545 มีดังต่อไปนี้

ประเทศไทยมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในเกือบทุกตลาด แสดงให้เห็นว่าไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ยกเว้นแต่เพียงนักท่องเที่ยวจากสหรัฐอเมริกา แคนาดา อินโดนีเซีย บรูไน สิงคโปร์ และนิวซีแลนด์ ที่นิยมท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวอื่นมากกว่าไทย รวมทั้งที่น่าสนใจที่สุดคือนักท่องเที่ยวจีนซึ่งในปี พ.ศ. 2545 ปรากฏว่าไทยยังไม่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในตลาดกลุ่มนี้ (ค่าดัชนีเท่ากับ 0.83)

กัมพูชา มีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลกคือ นครวัด จึงมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในกลุ่มของนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจด้านวัฒนธรรม คือ นักท่องเที่ยวจากยุโรปโดยรวม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักท่องเที่ยวจากฝรั่งเศส เบลเยียมและอิตาลี รวมทั้งอีกกลุ่มหนึ่งที่สำคัญคือ ญี่ปุ่นและออสเตรเลีย และยังคงมีความได้เปรียบในกลุ่มนักท่องเที่ยวจากอเมริกามากกว่าประเทศไทยและสปป.ลาว นอกจากนี้ยังมีความได้เปรียบกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างไทย สปป.ลาว เวียดนาม แต่ก็ยังไม่ได้มีความได้เปรียบในตลาดนักท่องเที่ยวจากจีน

สปป.ลาว มีความได้เปรียบและได้รับความนิยมในตลาดนักท่องเที่ยวบางประเทศ ซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านเป็นส่วนใหญ่ คือ ไทย กัมพูชา เวียดนาม และสหภาพพม่า ในกลุ่มอื่นจะพบความได้เปรียบบ้าง ในนักท่องเที่ยวจากฝรั่งเศส เบลเยียม เดนมาร์ก นอร์เวย์ และเนเธอร์แลนด์ แต่ไม่ได้เปรียบในกลุ่มนักท่องเที่ยวยุโรปโดยรวม นอกจากนี้ยังพบว่าไม่มีความได้เปรียบในกลุ่มนักท่องเที่ยวจากชาติอื่นเลย รวมทั้งนักท่องเที่ยวจากจีน

ผลการศึกษาระดับต้นแสดงให้เห็นว่า เมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมดในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกแล้ว ประเทศไทยยังคงเป็นประเทศที่มีความได้เปรียบในการท่องเที่ยวอยู่มาก ในขณะที่ สปป.ลาว และกัมพูชายังไม่ใช่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่นิยมกว่าแหล่งท่องเที่ยวอื่น (แม้กัมพูชาจะมีนครวัด แต่อาจยังมีภาพของความไม่สงบภายในประเทศรวมทั้งเรื่องความไม่ปลอดภัยจากกับระเบิด) จะมีก็เพียงแต่นักท่องเที่ยวจากยุโรปบางประเทศโดยเฉพาะจากฝรั่งเศสเท่านั้นที่ให้ความสนใจมาเที่ยวในสองประเทศนี้มากกว่าที่จะไปเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในเอเชียแปซิฟิก แต่ในระยะยาวเมื่อการเมืองกัมพูชามีเสถียรภาพมากขึ้น คาดว่าการท่องเที่ยวจะขยายตัวมากขึ้น

4. การวิเคราะห์ผลกระทบของโรคซาร์ส (SARS) ที่มีต่อการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจโดยรวม

โรคซาร์ส (SARS) หรือโรคระบบทางเดินหายใจเฉียบพลันรุนแรง มีอันตรายร้ายแรง ทำให้ผู้ที่ติดเชื้อเสียชีวิตได้ โรคนี้ระบาดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปี พ.ศ.2546 ทำให้นักท่องเที่ยวจำนวนมากจากภูมิภาคต่างๆ ของโลกหวั่นเกรงต่อความไม่ปลอดภัยในชีวิต จึงงดการเดินทางมายังภูมิภาคเอเชียและประเทศในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

การศึกษาผลกระทบของโรคซาร์ส (SARS) ที่มีต่อการท่องเที่ยวของประเทศไทย ได้ทำการศึกษาดังวิธี SARIMA เพื่อเปรียบเทียบจำนวนนักท่องเที่ยวที่ยังคงเข้ามาเที่ยวในประเทศไทยในช่วงเดือนมีนาคม - มิถุนายน พ.ศ. 2546 กับจำนวนนักท่องเที่ยวตามปกติที่ควรจะเป็น พบว่าจำนวนนักท่องเที่ยวในช่วงเวลาดังกล่าวลดลงไปถึงประมาณ 1.2 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 34.72 จากจำนวนนักท่องเที่ยวที่ควรจะเป็น ซึ่งก่อให้เกิดความสูญเสียด้านรายได้ประมาณ 34,515 ล้านบาท

อุตสาหกรรมที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติการณ์ครั้งนี้มากที่สุดคืออุตสาหกรรมของที่ระลึก โดยสูญเสียรายได้จากที่ควรจะได้รับไปถึง 9,800 ล้านบาท อี้อุตสาหกรรมหนึ่ง ที่สูญเสียรายได้ไปไม่น้อยกว่ากัน คืออุตสาหกรรมที่พักซึ่งสูญเสียรายได้ไปถึง 9,300 ล้านบาท ในขณะที่อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มก็มีรายได้ลดลงกว่าที่ควรจะเป็นถึง 5,800 ล้านบาท

เมื่อทำการศึกษาดังแบบจำลอง Computable General Equilibrium (CGE) ในสองกรณีคือ กรณีที่รายได้จากการท่องเที่ยวลดลงร้อยละ 5 จากตัวเลขการเปลี่ยนแปลงรายได้ของการท่องเที่ยว ในปีดังกล่าวจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และร้อยละ 12 ซึ่งคำนวณได้จากแบบจำลอง SARIMA พบว่า ผลผลิตมวลรวมในประเทศเบื้องต้น (GDP) ลดลงร้อยละ 0.19 และร้อยละ 0.46 ตามลำดับ หรือประมาณ 11,150 และ 26,780 ล้านบาท ตามลำดับ ภาคบริการจะได้รับผลกระทบให้หดตัวลงมากกว่าภาคอุตสาหกรรมและตุลการ

บริการจะขาดดุลมากยิ่งขึ้นประมาณร้อยละ 11 และ 27 ตามลำดับ นอกจากนั้นผลกระทบทางสังคมยังทำให้รายได้ของครัวเรือนโดยเฉลี่ยลดลงประมาณร้อยละ 0.67 ซึ่งครัวเรือนนอกภาคเกษตรได้รับผลกระทบมากกว่าครัวเรือนในภาคเกษตร

5. การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างรายได้เสริมให้แก่ชุมชน ก่อให้เกิดการสร้างงานและกระตุ้นเศรษฐกิจ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในแต่ละแห่งจะคล้ายคลึงกัน ส่วนมากจะเป็นการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนมีส่วนร่วมและการให้บริการบ้านพักแบบโฮมสเตย์ (Home stay) คือใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้าน กิจกรรมการท่องเที่ยวจะเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ วัฒนธรรม และประเพณีของชุมชน อาทิ การเดินป่าชมธรรมชาติ ดูนก ดอกไม้ ต้นไม้ สมุนไพร การเรียนรู้และร่วมดำเนินวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น และชมการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

เนื่องจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ ที่เริ่มเข้ามามีบทบาทในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงเมื่อไม่กี่ปีมานี้ ทำให้การวางแผนการจัดการและการดำเนินการท่องเที่ยวต่างๆ ยังใหม่สำหรับคนในชุมชน จึงต้องมีการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน

ในการศึกษาการจัดการของชุมชนเพื่อหารูปแบบของระบบการจัดการและเงื่อนไขของความสำเร็จที่ดีนั้น ส่วนของ สปป.ลาว ได้เลือกศึกษาชุมชน 3 แห่ง คือ ชุมชนน้ำฮ่า ในแขวงหลวงน้ำทา ภูเขาควาย ในแขวงเวียงจันทน์ และภูซางแฮและดงภูเวียง ในแขวงสะหวันนะเขตในกัมพูชา ได้เลือกศึกษาชุมชนอีก 3 แห่ง คือ Yeak Laom ใน Ratanakiri Province, Chambok ใน Kampong Speu Province และ Phnom Chisor ใน Takeo Province ส่วนของประเทศไทยได้คัดเลือก ชุมชนจำนวน 7 แห่ง คือ หมู่บ้านแม่กำปอง หมู่บ้านผานกกก หมู่บ้านแม่กลางหลวง ใน จ.เชียงใหม่ หมู่บ้านห้วยฮี้ ใน จ.แม่ฮ่องสอน หมู่บ้านห้วยแม่ซ้าย ใน จ.เชียงราย หมู่บ้านอุมยอ ใน จ.ตาก และ ต.ปลายโพงพาง ใน จ.สมุทรสงคราม

การศึกษาในกัมพูชาและ สปป.ลาว พบว่าการท่องเที่ยวในชุมชนมีการวางแผนอย่างรัดกุม เนื่องจากหน่วยงานจากต่างประเทศได้เข้ามาให้ความร่วมมือด้านวิชาการและสนับสนุนเงินทุนในช่วงแรก สมควรที่การท่องเที่ยวโดยชุมชนในกัมพูชา สปป.ลาว และประเทศไทยจะได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และเรียนรู้วิธีการต่างๆ ระหว่างกัน อาทิ การป้องกันปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการขยะ การอนุรักษ์ธรรมชาติ การนำเสนอวัฒนธรรมท้องถิ่น การนำเสนอภูมิปัญญาชาวบ้าน การกระจายรายได้ในชุมชน ตลอดจนการบันทึกสถิตินักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชน เพื่อการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวที่ดีในอนาคต

6. การท่องเที่ยวเกี่ยวกับการกระจายรายได้ในชุมชน

การท่องเที่ยวอาจจะสร้างรายได้ให้เพิ่มขึ้นสำหรับชุมชน ผลการศึกษาพบว่า รายได้ที่เพิ่มขึ้นยังไม่สูงและไม่เพียงพอที่จะเป็นรายได้หลัก จากการศึกษาการกระจายรายได้ใน 4 ชุมชน คือ หมู่บ้านปลายโพงพาง จ.สมุทรสงคราม หมู่บ้านแม่กำปอง หมู่บ้านผานกกก และหมู่บ้านบวกเตี้ย ใน จ.เชียงใหม่ ด้วยดัชนี Shorrocks และ Gini พบว่า

เมื่อทำการเปรียบเทียบการกระจายรายได้ระหว่างหมู่บ้านบวกเตี้ยที่ไม่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวกับ หมู่บ้านผานกกกซึ่งมีกิจกรรมการท่องเที่ยว ข้อค้นพบที่สำคัญคือ หมู่บ้านที่มีการท่องเที่ยวมีการกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกันมากกว่าหมู่บ้านที่ไม่มีการท่องเที่ยวหรือกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวทำให้เกิดการกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกันขึ้นในชุมชน โดยส่วนแรกนั้น ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพด้านการท่องเที่ยวย่อมมีรายได้มากกว่าครัวเรือนที่ไม่ได้ประกอบอาชีพด้านการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นเรื่องปกติเพราะการท่องเที่ยวเป็นแหล่งสร้างรายได้ที่ดีกว่าการเกษตร และในส่วนที่สองยังพบอีกว่า ในบรรดาครัวเรือนที่ประกอบอาชีพด้านการท่องเที่ยวเหมือนกันกลับไม่มีความเท่าเทียมกันในการกระจายรายได้ เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะรายได้มักจะตกกับผู้ที่มีการลงทุนซึ่งมักเป็นกลุ่มผู้ใกล้ชิดของผู้นำชุมชน

กรณีศึกษาของหมู่บ้านปลายโพงพางและหมู่บ้านแม่กำปองเป็นหลักฐานซึ่งสามารถยืนยันข้อสรุปนี้ได้ดียิ่งขึ้น เมื่อพบว่ารายได้จากการท่องเที่ยวถึงร้อยละ 76 และร้อยละ 65 ในหมู่บ้าน ปลายโพงพางและหมู่บ้านแม่กำปองตามลำดับ ตกอยู่กับกลุ่มผู้มีรายได้สูงสุดเพียงร้อยละ 20 ของครัวเรือนทั้งหมด แล้วทำให้ดัชนีจีนิที่วัดจากรายได้จากการท่องเที่ยวมีค่ามากถึง 0.61 และ 0.57 ตามลำดับ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเกิดความไม่เท่าเทียมกันค่อนข้างมากในการกระจายรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวสู่สมาชิกของชุมชนโดยรายได้มีการกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มแกนนำที่ผลักดันให้มีการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน ในขณะที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ ร้อยละ 84 ในหมู่บ้านแม่กำปอง ยังถือว่าการท่องเที่ยว เป็นเพียงอาชีพรอง ตัวเลขดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวทำให้เกิดการกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกันในชุมชน แต่ผลการศึกษาในระดับชุมชนเช่นนี้มีความขัดแย้งกับผลการศึกษาในระดับมหภาค ซึ่งชี้ว่าการท่องเที่ยวนำมาซึ่งความเท่าเทียมกันของการกระจายรายได้ของประชาชนในระดับประเทศ ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจที่ต้องติดตามศึกษากันต่อไปในอนาคต

ความไม่เท่าเทียมกันของการกระจายรายได้ มักจะก่อให้เกิดความไม่พอใจของครัวเรือนที่ไม่ได้รับรายได้จากการท่องเที่ยวแต่กลับต้องได้รับความเดือดร้อนจากกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น ในหมู่บ้านปลายโพงพาง เรือที่นำนักท่องเที่ยวไปชมหิ่งห้อยในเวลากลางคืนทำให้เกิดปัญหาตลิ่งพังและสงเสียดัง ทำให้มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งหันมาทำลายการท่องเที่ยวโดยการ

โค่นต้นลำพูซึ่งเป็นแหล่งพักอาศัยของหิ่งห้อย เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเช่นนี้แสดงให้เห็นถึง
ผลของการกระจายผลประโยชน์ที่ไม่เท่าเทียมกันที่มีต่อความยั่งยืนของการท่องเที่ยวของชุมชน

ABSTRACT

This study aims to increase knowledge, understanding of potential, competitive advantage and capacity of the tourism sector in the Mekong Region, so that tourism income can be maximized while possible negative impacts can be mitigated: to create a forum for discussion, exchange of information and experience; to enhance the research capacity of researchers from national tourism organizations, from the academic and from the private sectors in the sub region, and to create useful information which could support tourism policy-making. The Mekong Region is defined to include Lao PDR., Cambodia and Thailand.

An introduction to the project begins the report followed by a background paper concerning relations among the three countries under study, which clearly itemizes the degree by which the three countries have cooperated, and plan to continue to cooperate, to enhance movement across their borders, and to encourage tourism in many aspects in all three countries.

A report on tourism forecasts for the next five years for Lao PDR., Cambodia and Thailand are next. These interesting forecasts are followed by an analysis of the comparative advantages in tourism of the three countries.

Tourism in Thailand suffered a set back in 2003 due to the outbreak of SARs, and the next study examines how the impact affected the market, in order that lessons could be learned to lessen the impact in Thailand, as well as neighboring countries, if another crisis of this kind happens in the future.

Following are studies on community-based tourism in the three countries. Researchers in Lao PDR. looked at three areas where community-based tourism is practiced and identified strengths and weaknesses of the practice. In Cambodia, researchers endeavored to identify best practices for community-based tourism development of three selected case studies. In Thailand, the researchers looked at seven areas indicating good practice in tourism management. Following are studies on income distribution in community-based tourism from Thailand. The results of the studies showed that tourism had contributed to a more unequal distribution of income.